

[Печатать](#)[Закреть](#)

«ВОЛОДИМИРУ ГНАТЮКУ НЕ ДОРІВНЯВСЯ НІХТО»

Автор : Роман Якель

25 травня 00:00

Цими днями минає 130-та річниця з дня народження Володимира Гнатюка — історика і теоретика фольклору...

Багатолітній директор музею, дослідник життя і діяльності вченого — Остап Черемшинський

Цими днями минає 130-та річниця з дня народження Володимира Гнатюка — історика і теоретика фольклористики, етнографа, який майже півстоліття всебічно досліджував народні звичаї, обряди, промисли українців, фахово вивчав етногенез українського народу. Іван Франко характеризував Гнатюка як «феноменально щасливого збирача усякого етнографічного матеріалу, якому з наших давніших збирачів, мабуть, не дорівнявся ніхто». Тут важко знайти перебільшення. Адже невтомний трудівник на ниві української науки зібрав десятки тисяч пісень, коломийок, казок, легенд, які разом зі збірками Вацлава з Олеська, Якова Головацького, Володимира Шухевича, Філарета Колесси становлять основу народної творчості українців.

Систематизований і узагальнений вченим багатий фольклорний матеріал дає підстави стверджувати: культурні надбання етносу повинні формувати високу національну свідомість. Володимир Гнатюк доклав величезних зусиль, щоб максима ця не втратила сенсу. Він багато років товаришував з Іваном Франком і навіть в умовах освіченої Австро-Угорщини разом з Каменярем будив Галичину від національної сплячки...

Скупі слова на одному з експонатів літературно-меморіального музею у селі Велеснів на Тернопільщині вистують світові: Володимир Гнатюк народився 9 травня 1871 року у родині сільського дяка та одночасно вчителя однокласної школи при церкві. І якби не дід по матері Ілля Савицький і мати Василина, які знали багато народних пісень та оповідань, то хто знає, чи побачила б духовна Україна свого скарбника.

Вже навчаючись у початковій школі, Володимир записав близько 300 народних перлин (оповідань, казок, пісень і т. п.) від народного оповідача Тимка Гринишина. Добірку родинно-побутових пісень студента Станіславської гімназії Володимира Гнатюка вперше надрукував у Львові москвофільський двотижневик «Новий галичанин».

Навчання на філософському факультеті Львівського університету дало Володимирові Гнатюкові одну з найбільших переваг — заклало мислительну базу. Він починає збирати і осмислювати народну творчість на наукових засадах. У редагованому Іваном Франком журналі «Житє і слово» перспективного студента попросили вести огляди журналу. Але від етнографічних зацікавлень він не відмовляється. Пізніше його сучасник видатний український етнограф і мовознавець Філарет Колесса напише: «Першою збіркою «Лірник» (у селі Жизномір Бучацького повіту записано весь репертуар лірника. — Р.Я.) В.Гнатюк виступив на полі української етнографії з солідною підготовкою — се показує його перша збірка «Лірник», що й досі зостається одиноким записом повного репертуару українського лірника».

Відразу після закінчення університету Володимир Гнатюк отримує запрошення працювати в Науковому товаристві імені Шевченка. Спочатку він — учений секретар НТШ, відтак стає головою етнографічної комісії товариства.

Володимир Гнатюк упродовж 1895—1903 років взяв участь у шести наукових експедиціях по Закарпатській Україні, Східній Словаччині і Південній Угорщині. Таким чином він відгукнувся на заклик Михайла Драгоманова: «Рятуйте закарпатських українців від мадяризації». В результаті пошуків вийшло шість томів етнографічних матеріалів. У «Записках НТШ» з'являються етнографічні дослідження «Руські оселі в Бачці» (1898), «Русини Пряшівської єпархії та їх говори» (1900), «Словаки чи русини?» (1901), «Чи бачванський говір

словацький?» (1905) та ін. Філарет Колесса підсумовує: «Цими матеріалами й розвідками В.Гнатюк, можна сказати, відкрив Закарпатську Україну для українського громадянства і української нації».

Академік Гнатюк, як на мене, зумів без фальші охарактеризувати ментальність українців: «Нарід руський співає свої народні пісеньки у своїй мові, тужним голосом, по більшій часті любовні (...) Сей нарід тихий з природи, роботящий, терпеливий, знає честь віддати панам, досить товариський і побожний...» («Словаки чи русини?»). І з такої пасивності, поза сумнівом, користають його недруги.

Працюючи в «Літературно-науковому віснику» і будучи його постійним автором і певний час редактором, Володимир Гнатюк неодноразово ставав на захист української культури та мови. До речі, засадничі поняття — мова і культура — у Володимира Гнатюка були нерозривно пов'язані між собою. Бо не можна заявляти про підтримку української культури, водночас переслідуючи і зневажаючи мову народу. Він не особливо наголошував на національності поневолювачів. Наприклад, у статті «Заборона Шевченкових вечорниць у Косові» (1901) Гнатюк чітко вказує, що коли в Росії святкування ювілеїв Шевченка ще не забороняється, то в Австро-Угорщині це стало можливим.

Володимир Гнатюк услід за Борисом Грінченком ставив перед собою важливе питання — який насправді стан українського шкільництва і що означає так звана народна школа. В Україні не тільки немає українських шкіл, доходять до висновку Гнатюк, але навіть у тих, які є, всі як вогню бояться української книжки (мине століття — і в Україні школярі теж будуть забезпечені українськомовними підручниками менше ніж на 70 відсотків). У підручниках, затверджених окупаційним урядом, дітям чужа не лише мова, а й сам дух, зміст. Сторінки заповнені неправдивою історією, політичними статтями, написаними в честь царя... Галичина теж не може особливо похвалитися формуванням національної свідомості у школах. Навіть у селах, де переважають українці, викладання ведеться польською або угорською мовами. В Угорщині справи ще гірші. Тамтешні шкільні книжки навіть не згадують про український народ та його історію.

Володимир Гнатюк часто порушував проблеми збільшення в Австро-Угорщині кількості українських шкіл та учнів у них, домагався запровадження у середній і вищій школі української мови викладання, підготовки висококваліфікованих педагогів для цих шкіл. А стаття великого галичанина і українця «Справа українсько-руського університету у Львові», надрукована в «ЛНВ» 1899 року, набула відчутного резонансу. Гнатюк голосно і переконливо озвучив вимоги українських студентів урівняти українську мову з польською та відкрити окремий український університет. Вчений свого часу навіть збирав кошти на цю справу. Ідею заснування храму української науки і освіти в умовах Польської держави підтримали багато культурних діячів із сусідніх слов'янських країн. І вимріяний університет таки був відкритий, хоч і діяв він нелегально упродовж 1921—1926 років у Львові. Отож не зобов'язана українська мова і культура польській інтризі, як стверджували шовіністично налаштовані російські діячі, і так само не є вона наслідком поступок з боку Росії!

Не можна було не помітити щирих симпатій великого патріота до Української радикальної партії, яка своєю основною метою ставила соціальне визволення людей праці. Проте Володимир Гнатюк боляче переживав розходження в «таборі своїх», гостро докоряв українським партіям за їхні постійні міжусобиці. Ще 1902 року великий галичанин писав: «Наші політики надзвичайно короткозорі, роблять вічно елементарні помилки, які відбиваються опісля сильно і шкідливо на цілій суспільності, змінюють свої переконання, як рукавиці... Більша частина таких політиків мріє тільки про мандати...» («Дещо про наші політичні болячки»). І чи не тому українці завжди не використовують сприятливого шансу увійти до сім'ї вільних європейських народів і скаржаться на зовнішній фактор?